

יצחק מרדכי הכהן רובין

רב ומו"צ בהר נוף ע"ה"ק ירושלים
ודיין בבד"צ בראשות הגר"נ קרליץ

ליל שבת הגדול תשע"א

קניית חמץ לאחר הפסח ברשת חנויות שבעליהם אינם שומרי תורה

שיעור בית הכנסת חניכי הישיבות ארחות איש

יש לדרון האם שרי לקנות אחר הפסח מוצרים ברשת חנויות שבעליהם אינו שומר תורה ומצוות, ומכר את חמצו לועדת כשרות או לרבנות מקומית, אך ליבו בל עמו, וכל מכירתו היא מן השפה ולחוץ, ולצערנו יתכן שהוא בעצמו אוכל חמץ בפסח. ויש לברר האם מכירתו מכירה או שמא כיון שבליבו חושב אחרת ואינו מתכוין למכירה כלל, אין מכירתו מכירה ואסור ליהנות מחמצו אחר הפסח.

והנה בשנים האחרונות ועדות כשרות רבות הוסיפו בשטרות המכירה סעיפים הנותנים תוקף חוקי למכירה אף בערכאות, ובאופן שהמוכר מצהיר שכוונתו היא אמיתית ושלא יוכל לבטל את מכירתו כלל. [ותיקון זה נעשה על פי הוראתו של מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א [זצ"ל]], והנה בודאי תיקון גדול עשו בזה ועדות הכשרות אשר הוסיפו סעיפים אלו בשטרותיהם, ובפרט כאשר המדובר הוא בנוגע למכירת חמץ שיש בו חשש הערמה שהאריכו בו הפוסקים. אלא שיש לעיין מה דינו של חמץ שנמכר בשטרות מכירה של ועדות כשרות שלא הוסיפו תיקונים חשובים אלו, ונוסח שטרותיהם הוא כבשנים קדמוניות.

והנני להציע את הדברים לפני הלומדים בדרך משא ומתן של תורה.

ששייך לדת ישראל יינזר ממוצרים אלו, כשאר מאכלות אסורות. וכאן תעמוד שאלה זו לבחינה, האם באופן זה ירצה אותו בעל עסק שאינו שומר תורה מהמכירה תהיה תקיפה, או שלמרות כל זה מעדיף המוכר שהמכירה לנכרי לא תחול כלל [והנידון הוא אף בגוונא שהוא כשלעצמו לא מוכר חמץ ומתייחס לדבר בצורה של חוכא ואיטלולא ועושה זאת אך ורק בגלל לחצם של וועדי הכשרות].

וחושבני שבעלי המאפיות והרשתות הגדולות וכל הסוכנים למיניהם וכו', ירצו גם ירצו שהמכירה תחול, דמה להם ולצרה זו שיתפרסם בראש חוצות שתוצרתם אסורה בהנאה.

ד. ואם כנים הדברים הדרין שוב לדינא דדברים שבלב אינם דברים, וממילא המכירה חלה, ואף את"ל שאין הדבר מוכרע מה דעתם האמיתית, תו אין זה בליבו ובלב כל אדם. עיין בקצוה"ח סי' ר"נ וז"ל "וא"כ היינו דוקא אומדנא דברירא הו"ל דברים שבלב כל אדם, אבל באומדנא דמספקא אף על גב דהנותן מחשבתי היה לתנאי הו"ל דברים שבלב כיון דאינו בלב כל אדם".

ה. ויש שדנו דכיון שהמציאות מוכיחה שאחרי התיקון בנוסח, בעלי המפעלים החילונים, שוקלים את הדבר ביתר שאת, ש"מ שבנוסח הקודם היה זה מן השפה ולחוץ, והדבר מוכיח שאין תוקף למכירה שנעשתה בנוסח הישן. אמנם יש לעיין האם אין זו ראייה לסתור, דחזינן שלמרות הכל לבסוף בעל המפעל כן חותם ומצהיר שאין במכירתו משום חוזה

א. בכל קניה ומכירה אנו צריכים כוונת קניין ומעשה קניין, ואם חסרה כוונת הקניין בטל הקניין. אמנם אדם שעשה מעשה קניין אינו יכול לומר אחר כך שלא התכוין לקניין, דאמרינן דברים שבלב אינם דברים, אלא שבגוונא שהדבר הוא בליבו ובלב כל אדם שלא התכוין לקניין, הרי זה אומדנא דמוכח והמכר בטל. ויש לדרון בכל מקרה לגופו, ולכן אם אנו מכירים את אופיו ותכונתו של המוכר, והדבר יהיה מוגדר בליבו ולב כל אדם שאינו מתכוין כלל למכירה, אז המכירה בטלה.

ב. ובזה יש לשקול בפלס דק מה דעתו ומחשבתו של אותו בעל מפעל או בעל רשת מרכולים או סוכן, שלצערנו אינם שתו"מ וגם יתכן שאוכלים חמץ בפסח, כשתעמוד בפניו השאלה בצורה חדה וברורה, שאם מכירתו לא תהיה מכירה אזי כל חמצו אסור בהנאה, וועדי הכשרות למיניהם, כולל רבנויות הערים וכו' יפרסמו בכל אתר ואתר שאי אפשר לקנות מתוצרתו האסורה בהנאה, ורבנים וכו' ידרשו בכל מקום מדרן ועד באר שבע שאסור בשום פנים ואופן לקנות מתוצרת המפעלים הנ"ל. ואם הוא בעל מאפיה גדולה, אזי כמה שבועות לאחר הפסח לא יקנו את תוצרתו מחשש תערובת של לתת ומשפרי אפיה למיניהם, ובין הנמנעים מלקנות יהיו אנשים פרטיים מכל המגזרים, מוסדות, רשתות שיווק, בתי חולים וכו'.

ג. ובדבר זה אם תימצי לומר, שהמכירה בטילה ומבוטלת, הרי לא יהיה שום הבדל בין עם ועדה, וכל מי

אינה תקיפה כלל [ויש המדקדקין טפי ולא קונים שום מוצר אף שנמכר כדין]. ולכן נמנעים מלקנות גם מחנויות של שומרי תורה, דשמא בעל המכולת קנה לאחר הפסח מבעל בית חרושת או סוכן שלא מכרו כדין.

והנה בודאי שכל המהדר ומונע את עצמו מכל חשש רחוק, קדוש יאמר לו, אבל כשאנו באים לדון את שורת הדין בשאלה זו, הרי שאף אם נסבור שאותה מכירה הנעשית בשטרות הרגילים אינה תקיפה כלל, ודינה כחמץ שעבר עליו הפסח, מ"מ בשעה שהקונה עומד במכולת של אדם שומר תורה ומצוות וקונה ממוצרי חמץ הנמצאים על המדף, אין הוא יודע אם אותו מוצר הוא ממה שבעל המכולת מכר כדין או ממה שקנה אחרי פסח, וכן אינו יודע אם הסוכן או החברה מכרה כדין או לא, וא"כ אמאי לא נימא בזה ספיקא דרבנן לקולא במקום דליכא לבירורי, [ואין לומר דיש קוד על המוצר המלמד על תאריך הייצור, דאנו דנים כעת על מוצר שבודאי יוצר קודם הפסח, והנידון הוא דליכא לבירורי אם המכירה כדין או אם המוכר מתכוין למכירה], ובפרט שהמדובר הוא בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא קנס קל יותר משאר איסורים דרבנן. [ואין זה שייך לנידון הפוסקים בסי' תמ"ט בדיני ספיקות, שהרי האידנא מקפידים ועדות הכשרות והרבניות בכל אתר ואתר שכל מקבלי הכשרות והחנויות והמשווקים למיניהם, ימכרו את החמץ, וגם ישנם בעלי חברות המוגדרים כ"מסורתיים" שבודאי מרוצים מהמכירה, וגם בביתם נמנעים מלאכול חמץ, וממילא לכאורה מידי ספק לא יצאנו]. ויתכן עוד שרוב החמץ נמכר כדין והוי בכלל כל דפריש מרובא פריש, ואפילו אי הוי קבוע, הרי הוא כמחצה על מחצה ודינו להקל בספק דרבנן.

היוצא מכל האמור:

[א]. אדם שאינו שומר תו"מ שמינה את הרב למכור את חמצו [ובפרט אם חתם על שטר מכירת חמץ], אף אם הוא עצמו אינו מקפיד על אכילת חמץ בפסח, כיון שאם המכירה לא חלה יפורסם ברבים שאסור לקנות מתוצרתו, י"ל שיש תוקף גמור למכירתו כיון שאין זה בליבו ובלב כל אדם, ואמרינן בזה דברים שבלב אינם דברים.

[ב]. חמץ הנמצא על המדפים בחנויות יש לדון בו ספק במילי דרבנן במקום דליכא לבירורי.

[ג]. יתכן גם שיש רוב של חמץ הנמכר כדין, ועכ"פ מחצה על מחצה שיש להקל בו. ולכן אף שתקון גדול יש בשטרות הנ"ל, מ"מ לעניין חמץ הנמכר שלא על ידי שטרות מהודרים אלו, יש לדון שאינו נאסר לאחר הפסח.

למראית עין. וכי יעלה על הדעת שבגלל התיקון החשוב בנוסח שטרות המכירה, אותו יהודי שאינו שומר תו"מ חזר בתשובה וכוונתו השתנתה, זה אינו, והוא לצערינו נשאר במרדו, אלא שהוא גומר בדעתו שעדיף לו למכור את החמץ ולא להיכנס לצרה של הסרת הכשר ופרסום הדבר, מכל הסיבות שכתבנו לעיל.

ואחר שאנו רואים בעליל שהוא אכן חותם על שטרות מהודרים, הדרינן לומר שגם אם לא חתם על שטרות אלו, כגון שמערכת הכשרות שעמה הוא קשור לא הוסיפה את התוספות החשובות הנ"ל, מ"מ המכירה חלה כדת. כיון ששיקוליו הם אותם שיקולים, ועדיף לו למכור ולא להיכנס למצב שבו כל מוצריו יהיו אסורים וכנ"ל.

ו. ומה שיש שטענו שכיון שבערכאות יבטלו את המכירה לנכרי [באופן שלא תיקנו בה את התיקונים הנצרכים] תו אין למוכר גמירות דעת למכירה, לענ"ד אין זו ראייה, שהרי המודד הוא איך בית דין רבני יתייחס למכירה, ואם בית דין יתרשם שבאותו פלס דק האמור לעיל מכריעה הדעת שהוא היה מעדיף שהמכירה תחול, היו בית הדין מחליטים שעל פי דיני התורה מכירתו מכירה וכוונת ליבו לא מעלה ולא מורידה ודינה כדברים שבלב שאינם דברים, ואין באי רצונו למכור מצב של בליבו ובלב כל אדם, ואולי אף הוי בחיוב בלב כל אדם שהמכירה תחול.

ז. ועוד יש להוסיף שאין לטעון שהמוכר לא הבין את תוכן המכירה, כיון שהאידנא שמחתימים כל בעל עסק על שטר, שייכים בזה דברי השו"ע חו"מ סי' מ"ה ס"ג, שמי שחותם על שטר שכתוב בשפה אחרת ואנו יודעים בודאות שאינו מכיר את השפה בה נכתב השטר, ואח"כ טוען המתחייב שלא הבין את הכתוב בשטר, יש לו לשלם את כל הכתוב בשטר. ועיי"ש בטעמי הדין שאין אנו מאמינים שלא ידע את הכתוב ואף את"ל שלא ידע, מ"מ מי שחותם בכה"ג סומך על הסופר וגומר בדעתו להתחייב בכל הכתוב בשטר. ולכן גם טענה שלא ידע מה כתוב בשטר אינה מתקבלת ומחייבת אותו על פי דין.

חמץ שנמצא בחנויות לאחר הפסח

ח. יש להוסיף בזה נקודה נוספת, שרבים וגם טובים אצים ורצים אחר הפסח להדר ולחפש מצרכים שאינם בחשש חמץ שעבר עליו הפסח, או מהחשש שלא נמכר כלל, או מחשש שלא נמכר כדין, והיינו לחוש שמכירת חמץ הנהוגה בלי התוספות החשובות המחזקות את המכירה,